

Social- och hälsovårdsutskottet

Statsrådets redogörelse om genomförandet av FN:s handlingsprogram för hållbar utveckling Agenda 2030

Till framtidsutskottet

INLEDNING

Remiss

Statsrådets redogörelse om genomförandet av FN:s handlingsprogram för hållbar utveckling Agenda 2030 (SRR 7/2024 rd): Ärendet har remitterats till social- och hälsovårdsutskottet för utlåtande till framtidsutskottet.

Sakkunniga

Utskottet har hört

- ledande expert Taru Savolainen, statsrådets kansli
- socialråd Markus Seppelin, social- och hälsovårdsministeriet
- forskarprofessor Sakari Karvonen, Institutet för hälsa och välfärd (THL)
- specialsakkunnig Kirsi Marttinen, SOSTE Finlands social och hälsa rf.

Skriftligt yttrande har lämnats av

- professor Heikki Hiilamo, Helsingfors universitet
- professor (emerita) Anneli Pohjola
- professor Juho Saari.

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Allmänt

FN:s globala handlingsprogram Agenda 2030 för hållbar utveckling syftar till att eliminera fattigdomen och arbeta för en hållbar utveckling där miljön, ekonomin och människan beaktas på lika villkor. Agenda 2030 och dess 17 mål för hållbar utveckling har sedan 2016 styrt Finlands och de övriga FN-ländernas arbete för hållbar utveckling.

Statsrådets redogörelse beskriver läget för hållbar utveckling i Finland, regeringens centrala åtgärder för att genomföra Agenda 2030 nationellt och som en del av det internationella samarbetet samt organiseringen och uppföljningen av genomförandet inom statsförvaltningen. I redogörel-

Utlåtande ShUU 2/2025 rd

sen ges det inga nya riktlinjer för Finlands politik för en hållbar utveckling eller genomförandet av Agenda 2030, utan redogörelsen sammanställer de åtgärder som skrivits in i regeringsprogrammet och andra väsentliga redogörelser och strategier och som syftar till att genomföra målen för Agenda 2030 och hållbar utveckling.

Redogörelsen innehåller en mångsidig beskrivning av Finlands framsteg när det gäller att uppnå målen för hållbar utveckling. Finland klarar sig i likhet med de övriga nordiska länderna bra i internationella jämförelser av genomförandet av målen för hållbar utveckling, men redogörelsen identifierar också avsevärda utmaningar och utvecklingsobjekt. Finlands utmaningar hänför sig till målen för ekologisk hållbarhet och hälsosam kost samt till de betydande externa effekterna av konsumtion och produktion på andra länder.

De mål i Agenda 2030 som är centrala med tanke på social- och hälsovårdsutskottets ansvarsområde är bland annat målet att avskaffa all form av fattigdom överallt (mål 1), målet att avskaffa hunger, uppnå tryggad livsmedelsförsörjning, nå bättre kosthållning och främja hållbart jordbruk (mål 2), målet att garantera ett hälsosamt liv och uppmuntra välmående för alla åldrar (mål 3), målet att uppnå jämställdhet och alla kvinnors och flickors egenmakt (mål 5), målet att verka för en inkluderande och långsiktigt hållbar ekonomisk tillväxt, full och produktiv sysselsättning med anständiga arbetsvillkor för alla (mål 8), och målet att minska ojämlikheten inom och mellan länder (mål 10).

Redogörelsen är till sitt innehåll förenlig med riktlinjerna i regeringsprogrammet och planen för de offentliga finanserna och innehåller många goda iakttagelser. Å andra sidan har sakkunniga också lyft fram brister i redogörelsen, exempelvis i fråga om uppgifternas aktualitet samt att redogörelsen inte verkar identifiera den pågående omvälvningen och de stora förändringarna i vårt välfärdssamhälle och inte till alla delar föreslår lösningar på problemen. Enligt uppgift från social- och hälsovårdsministeriet baserar sig de bedömningar av utvecklingens riktning som presenteras i redogörelsen på de uppgifter som fanns tillgängliga när den gjordes upp, och redogörelsen strävar efter att skapa en allmän helhetsbild av läget för hållbar utveckling i Finland och regeringens åtgärder för att främja hållbar utveckling. Enskilda utmaningar och bakgrunden till dem beskrivs mer detaljerat i andra separata utredningar som statsrådet producerat eller beställt.

På ett allmänt plan kan utskottet konstatera att Finland i en jämförelse mellan OECD-länderna placerar sig väl i fråga om social sammanhållning, jämn inkomstfördelning och social trygghet. Den sociala sammanhållningen är stark i Finland och medborgarnas förtroende för både institutioner och medmänniskor är högt. Utskottet konstaterar att detta är ytterst viktigt med tanke på samhällets resiliens och stabilitet, särskilt i krissituationer. Den ökande ojämlikheten kan dock på lång sikt försvaga det sociala förtroendet och sammanhållningen. Sakkunniga har framfört att polariseringen och ojämlikheten i samhället har ökat, och det tidigare goda förtroendet håller klart på att försämrats, vilket utgör en betydande risk för att sammanhållningen försvagas, och det finns redan tydliga tecken på detta. Utskottet betonar att det därför behövs fortgående åtgärder för att stärka välfärdsstatens strukturer och förebygga utslagning.

Utlåtande ShUU 2/2025 rd

Fattigdom, ojämlikhet och utslagning

Att eliminera fattigdomen är ett av FN:s centrala mål för hållbar utveckling. Enligt redogörelsen har Finland relativt låga inkomstskillnader och en låg fattigdomsgrad. Fattigdomen är främst en relativ fattigdom, och absolut fattigdom förekommer nästan inte alls. Det har enligt redogörelsen inte skett några betydande förändringar i andelen låginkomsttagare mellan 2018 och 2022. Finland har förbundit sig till det allmänna målet i EU-kommissionens handlingsplan för den europeiska pelaren för sociala rättigheter, som fastställdes i mars 2021. Målet är att lyfta minst 15 miljoner personer ur riskzonen för fattigdom eller social utestängning senast 2030. Finlands nationella mål är att minska antalet personer i riskzonen för fattigdom eller social utestängning med 100 000, varav minst en tredjedel är barn. Antalet barn som bor i låginkomsthushåll har ökade betydligt efter 1990-talet och var relativt oförändrat under 2000-talet (Självständighetsjubileets barnstiftelse Irla: *Lapsiperheköyhyys datana ('data om fattigdom i barnfamiljer')*), men det uppskattas att antalet kan öka till följd av de senaste förändringarna i den sociala tryggheten (SOSTE Finlands social och hälsa rf, 14.11.2023: *Laskelmia maakunnittain hallituksen esittämien leikkausten vaikutuksista ('landskapsvisa kalkyler över effekterna av regeringens nedskärningar')*). Utskottet anser det viktigt att vidta åtgärder för att minska fattigdomen i barnfamiljer.

Regeringen strävar enligt redogörelsen efter att minska den relativa fattigdomen genom att reformera den sociala tryggheten så att systemet är enklare och i högre grad sporrar till arbete. Regeringen vill uppmuntra till att ta emot arbete och stärka mottagningskapaciteten inom arbetslivet så att sysselsättningen förbättras för partiellt arbetsföra, invandrare, äldre och personer som arbetar i uppgifter med låga utbildningskrav. Syftet med totalreformen av utkomststödet är att stärka individens förmåga att klara sig på egen hand, minska det långvariga beroendet av utkomststöd och förtydliga utkomststödet som en penningförmån inom grundskyddet som kräver övervägande i sista hand.

Utskottet anser att höjd sysselsättning och undanröjandet av bidragsfällor är viktiga mål med tanke på det sociala trygghetssystemets hållbarhet och ökad delaktighet. Det sociala trygghetssystemet i Finland är i allt väsentligt täckande och fungerande. Sakkunniga har dock påpekat att redogörelsen inte identifierar hur det ekonomiska läget i samhället, det svaga sysselsättningsläget och den senaste tidens ändringar i olika förmåner bidrar till ökad ekonomisk utsatthet och ökad ojämlikhet. Det har också påpekats att redogörelsen inte använder de senaste statistikuppgifterna för att beskriva det nationella genomförandet av målen för minskad fattigdom och ojämlikhet. Vid sakkunnigutfrågningen har det framförts att enligt Statistikcentralens uppgifter från december 2024 (Statistikcentralens översikt 17.12.2024: Inkomstfördelningsstatistik 2023) har den ekonomiska utsattheten börjat öka efter 2022. Enligt statsrådets egna bedömningar ökar de anpassningsåtgärder inom den sociala tryggheten och de frysningar av förmånsindex som vidtagits under regeringsperioden befolkningens låginkomstgrad och inkomstskillnader samt barnfamiljsfattigdomen (*Bedömning av de sammantagna konsekvenserna för hushållens inkomstbildning av ändringarna i utkomstskyddet (SHM 2024, på finska, svenskt sammandrag)*). Låginkomsttagarnas försörjning påverkas förutom av förmånsändringarna också av höjningarna av den allmänna mervärdesskatten och mervärdesskatten på läkemedel, höjningarna av klientavgifterna samt förändringarna i självriskandelarna för läkemedelsersättningarna.

Utlåtande ShUU 2/2025 rd

Enligt utredning till utskottet baserar sig redogörelsens bedömningar av utvecklingens riktning på de uppgifter och indikatorer som var tillgängliga när redogörelsen utarbetades. De senaste statistiska uppgifterna var inte till alla delar tillgängliga när redogörelsen utarbetades, och redogörelsen strävar inte efter att förutse eventuella förändringar om vilka det ännu inte finns tillräckliga uppgifter. Enligt utredning kan regeringens åtgärder vitt skilda konsekvenser med tanke på uppnåendet av de enskilda målen, och bedömningarna av åtgärdernas omedelbara och långvariga konsekvenser skiljer sig ofta från varandra med tanke på uppnåendet av målen. Utskottet anser det vara viktigt att statsrådet följer de sammantagna konsekvenserna av anpassningsåtgärderna för olika befolkningsgruppers försörjning och för den sociala trygghetens täckning och att den senaste tidens utveckling, ändringarna i förmånssystemet och de senaste statistiska uppgifterna tas in i Finlands kommande landsrapporter om hållbar utveckling.

Utskottet välkomnar att regeringen i enlighet med redogörelsen stärker den sociala rättvisan bland annat genom att göra stödet till mathjälpsorganisationerna permanent och satsa på att eliminera långtidsbostadslöshet, minska narkotikadödligheten bland unga, eliminera hepatit C och hjälpa de allra svagaste. Sakkunniga har påpekat att även om antalet bostadslösa och långtidsbostadslösa i Finland klart har minskat under 2000-talet, började antalet vräkningar och bostadslösheten öka under 2024. Enligt undersökningar har också behovet av mathjälp ökat klart. Vid sakkunnighörandet nämndes också att antalet betalningsstörningar och utsökningsfall har ökat den senaste tiden, trots att redogörelsen menar att antalet betalningsstörningar har minskat.

Utskottet konstaterar att tidig identifiering av och ingripande i faktorer som ger risk för utslagning skapar förutsättningar för att minska ojämlikheten och trygga hela befolkningens välfärd. Utskottet fäster särskild uppmärksamhet vid generationsöverskridande utsatthet. Den socioekonomiska ställningen inverkar kraftigt på människornas möjligheter och återspeglas i utbildningen, boendet, hälsan, sysselsättningen och utkomsten. Ökad ojämlikhet och sociala spänningar är inte förenligt med en socialt hållbar utveckling.

Hälsa, välfärd och delaktighet

I anslutning till målet att trygga ett hälsosamt liv och välmående för alla i alla åldrar konstateras det i redogörelsen att Finland utöver heltäckande social trygghet har ett omfattande system för social- och hälsovårdstjänster. Redogörelsen lyfter fram styrkorna i det finländska hälso- och sjukvårdssystemet, bland annat hanteringen av smittsamma sjukdomar, den låga mödra- och barnadödligheten samt den förebyggande hälso- och sjukvården. I Finland är också läkemedelsförsörjningen och tillgången till vaccinationer väl säkerställd. Utskottet konstaterar att hälso- och sjukvårdssystemet i Finland allmänt taget är av hög kvalitet i ett internationellt perspektiv.

När det gäller utmaningarna i vårt system för social- och hälsovårdstjänster vill utskottet fästa uppmärksamheten vid vissa behov som också lyfts fram i redogörelsen, särskilt när det gäller att förbättra kvaliteten på och tillgängligheten till tjänster på basnivå. I samband med detta anser utskottet det vara viktigt att styrningen av välfärdsområdena utvecklas och att styrningsförfarandena etableras för att säkra en fungerande basservice och likabehandling av medborgarna. Utskottet anser också att det är viktigt att se över lagen om funktionshinderservice för att säkerställa att rättigheterna för personer med funktionsnedsättning och tillgången till service tillgodoses. När det gäller tillgången till tjänster är det också viktigt att se till att det faktiskt är möjligt för alla att an-

Utlåtande ShUU 2/2025 rd

vända ny teknik som en del av de offentliga tjänsterna, eftersom alla inte nödvändigtvis har tillräcklig kompetens för att använda elektroniska tjänster eller råd att skaffa utrustning och nätförbindelse.

Trots de omfattande tjänsterna är de regionala och socioekonomiska hälsoskillnaderna i Finland fortfarande stora. De sociala faktorerna är den viktigaste bakgrundsfaktorn till exempel när det gäller sjukfrekvensen och utvecklingen av folkhälsan, och utsattheten går ofta i socialt arv. Utskottet fäster också uppmärksamhet vid problemen med användning av berusningsmedel och den ökande fetman, som sätter ytterligare tryck på det offentliga social- och hälsovårdssystemet och medför än mer problem och kostnader för samhället. Den ökande fetman har ett klart samband med ökad cerebrovaskulär sjukdom, diabetes, kranskärlssjukdom och kroniska lungsjukdomar. Sakkunniga har också uttryckt oro dels över att de alkoholpolitiska lösningarna har negativa konsekvenser i fråga om de skador som alkoholen orsakar, dels över att bestämmelserna om nikotin-påsar har negativa konsekvenser särskilt för unga.

Utskottet anser det vara viktigt att det bedrivs ett omfattande samarbete inom olika förvaltningsområden för att minska hälsoskillnaderna, eftersom skillnaderna påverkas av bland annat levnadsvanor, tillgång till tjänster och arbetsförhållanden. I anslutning till detta välkomnar utskottet att effekterna av främjandet av välfärd och hälsa enligt redogörelsen stärks genom ett förvaltningsövergripande nationellt hälso- och välfärdsprogram som drivs tillsammans med organisationerna. Regeringen strävar enligt redogörelsen efter att minska förtida dödsfall orsakade av icke smittsamma sjukdomar också genom att ytterligare förbättra förebyggandet av folksjukdomar och behandlingens effektivitet, öka livsstilshandledningen och vidta förebyggande åtgärder. Syftet med de reviderade näringsrekommendationerna och anvisningarna för upphandling av offentliga matjänster och livsmedel är att styra befolkningens matvanor i en hälsosam och ekologisk riktning. Dessutom uppmuntras människor att röra sig tillräckligt för att förebygga övervikt och främja hälsosamma levnadsvanor. Enligt redogörelsen förbättrar regeringen också tillgången till och genomslaget av social- och hälsovårdstjänster med anknytning till missbruksproblem, vilket utskottet anser vara viktigt.

Redogörelsen lyfter fram utmaningarna i fråga om psykiska störningar. Sakkunniga har dock kritiserat att psykisk hälsa och bristen på mentalvårdstjänster utgör en stor utmaning, men att ämnet kringgås med enbart ett omnämnande i redogörelsen. Sakkunniga lyfte fram behovet av att utvidga terapigarantin till att omfatta hela befolkningen och påtalade oron över att också de ökande läkemedels- och klientavgifterna inom social- och hälsovården hindrar personer i svagare ställning från att söka vård och hjälp. Utskottet menar att det finns behov av att utveckla särskilt tillgången till mentalvårdstjänster på basnivå och att det enligt uppgift behövs tidigt stöd och effektivare åtgärder i synnerhet mot den ökande psykiska ohälsan bland unga. Orsaken till sjukpensionering i Finland är enligt uppgift oftast psykiska problem, och allt yngre åldersgrupper drabbas av stora problem. Utskottet anser därför att det är viktigt att åtgärderna i den nationella strategin för psykisk hälsa och programmet för suicidprevention fortsätter. Också det riksomfattande programmet för ungdomsarbete och ungdomspolitik 2024—2027, som godkänts av statsrådet, innehåller åtgärder bland annat för att stödja ungas psykiska hälsa.

Enligt redogörelsen tillgodoses människors rätt att delta i samhällelig verksamhet väl i Finland oberoende av bakgrund. Utskottet stöder regeringens linje att betona sysselsättningen, eftersom

Utlåtande ShUU 2/2025 rd

arbetet i många fall är en viktig kanal för samhällsdelaktighet. Med tanke på sysselsättningen välkomnar utskottet att finländarnas arbetsförmåga enligt uppgift har förbättrats kraftigt, vilket bland annat märks i minskat antal nya sjukpensioner och högre pensionsålder. Dessutom välkomnar utskottet att regeringen bevakar resultaten av reformen av familjeledigheterna och fortsätter arbetet för en jämnare fördelning av familjeledigheterna. En jämnare fördelning av familjeledigheterna och vårdansvaret förbättrar också kvinnornas ställning på arbetsmarknaden.

Å andra sidan har sakkunniga framfört att nedskärningarna i finansieringen av den tredje sektorn, i synnerhet av social- och hälsoorganisationer som direkt stöder välfärden, urholkar det civila samhället, vilket försvagar demokratin och möjligheterna till delaktighet i människornas vardag. I anslutning till detta har utskottet redan tidigare i ett utlåtande (ShUU 10/2024 rd) ansett det vara viktigt att beakta vilka konsekvenser minskningen av understödsanslagen har för social- och hälsoorganisationernas verksamhetsförutsättningar.

FÖRSLAG TILL BESLUT

Social- och hälsovårdsutskottet föreslår

att framtidsutskottet beaktar det som sägs ovan.

Helsingfors 9.4.2025

I den avgörande behandlingen deltog

ordförande Krista Kiuru sd
vice ordförande Mia Laiho saml
medlem Kim Berg sd
medlem Maaret Castrén saml
medlem Bella Forsgrén gröna
medlem Hilkkä Kemppi cent
medlem Hanna-Leena Mattila cent
medlem Ville Merinen sd
medlem Ilmari Nurminen sd
medlem Aino-Kaisa Pekonen vänst
medlem Anne Rintamäki saf
medlem Pia Sillanpää saf
medlem Oskari Valtola saml
medlem Henrik Wickström sv
ersättare Mari Kaunistola saml
ersättare Jari Koskela saf
ersättare Jaana Strandman saf.

Utlåtande ShUU 2/2025 rd

Sekreterare var

utskottsråd Pirjo Kainulainen
utskottsråd Sanna Pekkarinen.

Utlåtande ShUU 2/2025 rd Avvikande mening /gröna, vänst

Avvikande mening

Motivering

Gröna riksdagsgruppen anser att statsrådets redogörelse om genomförandet av FN:s handlingsprogram för hållbar utveckling Agenda 2030 inte ger en social- och hälsopolitiskt heltäckande bild av Finlands framsteg när det gäller att uppnå målen för hållbar utveckling. Framför allt är bilden av genomförandet av mål 1 (eliminera fattigdomen), mål 3 (hälsosamt liv och välmående) och mål 10 (minskning av ojämlikhet) bristfällig.

Fattigdomen och ojämlikheten växer

Redogörelsen erkänner inte tillräckligt klart att regeringens egna beslut har ökat fattigdomen och ojämlikheten. Nedskärningarna i den sociala tryggheten, indexfrysningarna och höjningarna av klientavgifterna försvagar försörjningen särskilt för utsatta grupper, såsom barnfamiljer, arbetslösa och långtidssjuka. Enligt Statistikcentralens och social- och hälsovårdsministeriets färskta utredningar ökar antalet låginkomsttagare. Antalet personer som lever under risk för fattigdom eller social utslagning överstiger redan 930 000 personer. Barnfattigdomen har ökat betydligt.

Redogörelsens påstående om att nivån på grundskyddet ökar i förhållande till pris- och inkomstnivån motsvarar inte nuläget. Köpkraften för bastrygghetsförmånerna försvagas 2024—2027 till följd av indexfrysningar och andra nedskärningar, vilket bland annat framförs i ett utlåtande till utskottet av professorn i socialpolitik Heikki Hiilamo. Också antalet betalningsstörningar och utsökningar har ökat till rekordsiffror, och bostadslösheten har börjat öka.

Ojämlig fysisk och mental hälsa

Även om redogörelsen inser betydelsen av hälsa och välfärd, erbjuder den inga trovärdiga lösningar på de ökande hälsoskillnaderna. Hälsoskillnaderna mellan de socioekonomiska grupperna är större i Finland än i många andra västländer. I synnerhet har tillgången till tjänster på basnivå försämrats. Tillgången till vård inom den offentliga hälso- och sjukvården har försvårats, samtidigt som regeringen anvisar mer pengar för privata tjänster via FPA, vilket ökar ojämlikheten.

Den psykiska ohälsan ökar särskilt bland unga, men terapigarantin är begränsad till unga under 23 år. Terapigarantin bör utvidgas till att omfatta hela befolkningen. Anslagen för mentalvårdstjänster är i Finland bara cirka hälften jämfört med andra västeuropeiska länder. Förebyggandet av rusmedelsproblem håller på att urholkas, trots att antalet dödsfall till följd av droger och alkohol ökar. Samtidigt ökar regeringen tillgången till alkohol och nikotinprodukter.

Den sociala hållbarheten urholkas

Redogörelsen bedömer inte vilka konsekvenser reformen av den sociala tryggheten eller sysselsättningspolitiken har för de allra svagaste. Arbetsmarknadspolitiken och nedskärningarna i utkomstskyddet för arbetslösa baserar sig inte på effektivitetssuppgifter och kan enligt Institutet för

Utlåtande ShUU 2/2025 rd
Avvikande mening /gröna, vänst

hälsa och välfärd och SOSTE till och med öka utslagningen. Samtidigt har organisationernas möjligheter att sysselsätta svårssysselsatta kringskurits.

Flera undersökningar visar att regeringsprogrammets anpassningsåtgärder på lång sikt kan försvaga både befolkningens välfärd och hållbarheten i de offentliga finanserna. Balanseringen av ekonomin kan inte ske på bekostnad av de mest sårbara.

Bristfällig bedömning

Redogörelsen baserar sig delvis på föråldrad information och den utnyttjar inte tillgängliga konsekvensbedömningar eller nyaste statistikuppgifter, såsom THL:s och Statistikcentralens material för 2024. Det försvagar redogörelsens tillförlitlighet.

Redogörelsen underlåter att behandla många politiska åtgärder som har direkta konsekvenser för den sociala hållbarheten. Tillgången till digitala tjänster, jämställdheten mellan könen och rättigheterna för personer med funktionsnedsättning behandlas också bristfälligt. Agenda 2030 förutsätter ett övergripande och forskningsbaserat genomförande som beaktar den ekologiska, ekonomiska och sociala hållbarheten på lika villkor. Gröna riksdagsgruppen anser att redogörelsen inte gör detta, särskilt inte med tanke på den sociala hållbarheten. Snarare ger det en selektiv bild av hur hållbarheten utvecklats.

Avvikande mening

Vi föreslår

att framtidsutskottet beaktar det som sägs ovan.

Helsingfors 9.4.2025

Bella Forsgrén gröna
Aino-Kaisa Pekonen vänst